

УДК 378.937

Л.В. Лунгу
м. Ізмаїл, Україна

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. Цілісне уявлення про професійне формування майбутнього вчителя передбачає, що оволодіння професією і професійне вдосконалення є складовими процесу самореалізації людини. Водночас провідною ідеєю безперервної освіти є спрямованість фахівця на професійно-особистісне вдосконалення. Як основний механізм реалізації професійного формування майбутнього вчителя-філолога ми розглядатимемо його професійно-особистісний розвиток, а саме формування інтелекту в такому важливому напрямку, як ініціативність.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема інтелекту як феномена досліджувалася вітчизняними та зарубіжними науковцями (Ж. Балакшина, Дж. Брунер, В. Брушлинський, Л. Венгер, Ж. Верньо, Л. Виготський, Дж. Гарднер, Р. Грановська, В. Дружинін, В. Запорожець, Л. Засєкіна, І. Зязюн, Н. Кирєєва, Г. Костюк, М. Коул, О. Леонтьєв, А. Лурія, Н. Ничкало, Д. Парфьонова, Ж. Піаже, Дж. Равен, С. Рубінштейн, О. Саннікова, М. Смульсон, С. Скрибнер, Н. Галізїна, В. Тертична, М. Холодна).

Окремо розглядалися проблеми професійного становлення особистості, зокрема, виявлення передумов розвитку особистості фахівця, виокремлення чинників професійного зростання (О. Бодальов, Є. Клімов, Л. Маркова, С. Максименко, О. Реан), розробки принципів професійної підготовки (О. Бондаренко, Г. Ложкін, Н. Чепелева, Т. Яценко).

Проблеми інтелектуального розвитку особистості висвітлювалися в роботах багатьох учених (К. Альбуханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Головей, Я. Коломенський, Е. Носенко, О. Реан, С. Рубінштейн, В. Татенко). Водночас, актуальним постає питання особистісних властивостей, що детермінують розвиток інтелекту студентів на етапі фахової підготовки.

Ураховуючи актуальність і перспективність означеної проблеми **мета статті** полягає у визначенні проблем формування інтелектуальної ініціативи майбутніх учителів філологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Студентській вік є важливим етапом подальшого становлення особистості молодого людини. У цей період розкриваються її потенційні можливості, вдосконалюється інтелект, трансформується система ціннісних орієнтацій, розвиваються професійні здібності, зокрема інтелектуальні, у процесі навчальної діяльності у виші.

Проблеми формування й розвитку інтелекту людини, а саме в такому важливому напрямку, як ініціативність в пізнанні нового, прагнення до створення нових знань, завжди привертала увагу науковців.

Вивчення психологічних джерел свідчить, що інтелект — це поняття багатозначне, оскільки це є і загальна здатність до пізнання й розв'язання проблем, котра визначає

ефективність діяльності, це і система всіх пізнавальних здібностей людини (куди входять відчуття, сприйняття, пам'ять, уявлення, мислення). В. Шапар наголошує на тому факті, що саме інтелект надає можливість збагачувати знання й використовувати їх у власній життєдіяльності. У зв'язку з цим критеріями оцінки розвитку інтелекту є володіння операціями, пов'язаними з формуванням системи знань, а саме: глибина, узагальненість, швидкість оволодіння знаннями, озброєність способами кодування, перекодування, інтеграції, генералізації досвіду на рівні уявлень і понять [9, с. 640].

Дослідники-лінгвісти розглядають інтелект як здатність індивідууму до розумової і раціональної поведінки в проблемних ситуаціях. О.Селіванова, зважаючи сутність цього поняття, підкреслює, що інтелект концентрує вміння критично мислити, систематизувати, аналізувати, асоціювати, узагальнювати тощо.

При цьому науковці-педагоги особливу увагу звертають на проблему інтелектуальної активності і пасивності. Так, висвітлюючи сутність інтелекту як розумових здібностей людини, О. Коджаспірова та Г. Коджаспіров розкривають інтелектуальну пасивність як знижений рівень інтелектуальної діяльності, спричинений особливостями виховання. Саме недостатній розвиток інтелектуальних умінь, використання більш простих засобів розв'язання завдань характеризують пасивність людини [8, с. 176].

Протилежним цьому феномену є інтелектуальна активність, що виступає, на думку Д. Богоявленської, продовженням мислення, котре не стимулюється ззовні. Факторами, які сприяють інтелектуальній активності, є загальні розумові здібності й мотивація [3, с. 35-41].

Проблема розвитку інтелекту розглядається й С. Гончаренко, який визначав у якості основних передумов ефективності цього процесу природні й соціальні фактори, де до групи перших віднесені задатки, можливості мозку, до другої — активність діяльності, життєвий досвід [5, с. 207].

Інтелект, з позиції Б. Бім-Бада, є стійкою структурою розумових здібностей людини. Науковець наголошує на взаємозв'язку практичного й теоретичного інтелекту та впливу на них емоційно-вольових особливостей індивідуума.

Підсумовуючи результати аналізу різних наукових позицій щодо сутності інтелекту, маємо змогу констатувати, що інтелект — система розумових здібностей, які забезпечують ефективність поліфункціональної діяльності індивідуума на основі активного пізнання навколишнього світу й оптимального розв'язання проблем. Це самостійно-ініційована пізнавальна діяльність, зумовлена внутрішніми мотивами, що спрямована на розширення індивідуального фонду знань про світ, підвищення професіоналізму, збагачення досвіду на основі розвинутих розумових умінь.

Отже, під інтелектуальною ініціативою майбутніх учителів у вищій школі ми розуміємо вдосконалення логічного, абстрактного, творчого мислення індивіда і здатності його до практичного використання: цілеспрямованого вирішення завдань за допомогою методів і прийомів як навчального, так і позанавчального характеру, з урахуванням принципів підготовки фахівців у сучасній системі вищої освіти. Інтелектуальна ініціатива розглядається як один з можливих шляхів залучення студентства до науково-дослідної роботи, а також як необхідний елемент особистісного і професійного становлення.

Слід підкреслити, що тепер важливим є підготовка фахівця, здатного до інноваційної діяльності, а основою цього процесу виступають саме інтелектуальна ініціатива, вміння самостійної пізнавальної діяльності, прагнення розширити ті професійно орієнтовані знання, котрі були накопичені, бажання покращити навчально-виховний процес під час викладання мови і літератури.

Проте сучасні дослідження показують, що у студентів недостатня мотивація до науково-дослідної роботи, відсутність у вишах певної системи своєчасного виявлення обдарованих студентів, які мають здатності до наукової і педагогічної діяльності у вищій школі; формалізація навчального процесу (розрив між дослідницькою діяльністю і навчанням, розрив між сучасними умовами ринку праці і освітою).

На основі аналізу вищезазначених проблем окреслені чинники зумовили висунення такої системи педагогічних засобів, яка б дозволяла сформувавши когнітивний базис особистості майбутнього вчителя, розширити його ментальний досвід, мотивувати його до формування інтелектуальної ініціативи, підготувати до активної самоосвітньої діяльності. Ці засоби були конкретизовані нами в контексті спеціалізованого курсу «Інтелектуальна ініціатива особистості: теоретичний базис та засоби формування». Наведемо запропонований нами тематичний виклад навчальної дисципліни:

- лекція № 1 — «Інтелектуальна ініціатива в інформаційно-когнітивній цивілізації: міжгалузеві проблеми, наявний стан та перспективи досліджень»;
- лекція № 2 — «Проблема виявлення інтелектуальної ініціативи у філософському, соціологічному, психолого-педагогічному ракурсі»;
- лекція № 3 — «Інтелектуальна ініціатива: зміст та структурно-компонентний склад»;
- лекція № 4 — «Шляхи формування інтелектуальної ініціативи у вітчизняній та зарубіжній системі вищої освіти»;
- лекція № 5 — «Закономірності формування інтелектуальної ініціативи вчителя-філолога»;
- лекція № 6 — «Експериментальна модель формування інтелектуальної ініціативи студентів на етапі їхньої професійної підготовки»;
- лекція № 7 — «Засоби формування інтелектуальної ініціативи учнів молодшого та середнього шкільного віку»;
- лекція № 8 — «Розвиток інтелектуальної ініціативи старшокласників: своєрідність диференціації та індивідуалізації»;
- лекція № 9 — «Інтелектуальна ініціатива як чинник професійного самозростання вчителя-філолога».

Орієнтовними темами науково-дослідницьких робіт студентів були такі, як-от:

- «Дидактичні прийоми активізації креативності особистості на уроках рідної / іноземної мови»;
- «Засоби активації пізнавальної мотивації школярів на уроках мови та літератури»;
- «Інтелектуальна активність як передумова формування навчально-пізнавальної компетентності учнів»;
- «Інтелектуальне виховання особистості в ході викладання дисциплін філологічного циклу»;
- «Інтелектуальна ініціатива як основа саморозвитку особистості»;
- «Критичне мислення та інтелектуальна ініціатива: педагогічні умови та засоби взаємопов'язаного формування»;
- «Педагогічні засоби формування методологічної культури учнів випускних класів»;
- «Педагогічні умови формування інтелектуальної ініціативи учнів старших класів на уроках української мови та літератури»;
- «Стратегії пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення української і зарубіжної літератури»;
- «Шляхи розвитку дивергентних здібностей на уроках іноземної мови».

Під час упровадження спеціалізованого курсу «Інтелектуальна ініціатива особистості: теоретичний базис та засоби формування» були виявлені такі результати:

- подані матеріали є системою різнорівневих навчально-дослідних завдань що спрямовані на формування у студентів знань щодо сутності й структури інтелектуальної ініціативи, інтелектуальної діяльності, творчої діяльності;
- під час виконання завдань у студентів-філологів I-II курсів були розвинуті вміння, що сприяли розширенню наукового пошуку, розробці оригінальних педагогічних заходів, інтересу до педагогічно-творчої інноватики;
- студенти III-IV курсів удосконалили свої вміння та навички завдяки написанню педагогічних есе, рефератів, виконання навчально-дослідних завдань;

– результати констатуючого та контрольного зрізів підтвердили позитивну динаміку впровадження запропонованих матеріалів.

Висновок. Підвищення ефективності професійного навчання у виші та формування інтелектуальної ініціативи майбутніх фахівців стає наразі найбільш актуальним завданням вищої школи. З метою формування інтелектуальної ініціативи студентів є доцільним, як свідчить наш досвід, упровадження спеціалізованого курсу «Інтелектуальна ініціатива особистості: теоретичний базис та засоби формування», науково-дослідних завдань.

Перспективи дослідження полягають у розкритті засобів розширення сфери реалізації інтелектуальних ресурсів студентської молоді, збільшення кількості студентів, які беруть участь у різних інтелектуально-розвиваючих заходах вузів, стимулювання студентських ініціатив студентів тощо.

Література:

1. Бердяев Н. А. Смысл творчества: Опыт оправдания человека / Н. А. Бердяев. — М.: ООО «Издательство АСТ»; Харьков: «Фолио», 2004. — 678 с.
2. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Бібік Надія Михайлівна. — К., 1998. — 380 с.
3. Богоявленская Д. В. «Субъект деятельности» в проблематике творчества / Д. В. Богоявленская // Вопросы психологии. — 1999. — № 2. — С. 35-41.
4. Гальперин П. Я. Психология как объективная наука: Избранные психологические труды / А.И. Подольский (ред.); РАО, Московский психологосоциальный ин-т. — М.; Воронеж: МПСИ: Изд-во НПО «МОДЭК», — 2003. — 479 с.
5. Гончаренко С., Кушнір В. Педагогічний процес з погляду «філософії XXI століття» / С. Гончаренко, В. Кушнір // Шлях освіти. — 2005. — № 1. — С. 2-7.
6. Доснон О. Развитие креативности: креативность и обучение // Когнитивное обучение: современное состояние и перспективы / Под ред. Т. Галкиной и Э. Лоарера. Перевод с франц. И. Блинниковой. — М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 1997. — С. 65-81.
7. Пиаже Ж. Избранные психологические труды: Пер. с англ. и франц. / Вступ. статья В. А. Лекторского, В. Н. Садовского, Э. Г. Юдина. — М.: Международная педагогическая академия, 1994. — 680 с.
8. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь: Для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 176 с.
9. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / Шапар В. Б. — Х.: Прапор, 2005. — 640с.

Висвітлено питання з проблеми формування інтелектуальної ініціативи майбутніх учителів філологічних спеціальностей у процесі професійної підготовки. З огляду на узагальнення наукових позицій щодо сутності інтелектуальної ініціативи подано узагальнене уявлення про формування інтелектуальної ініціативи у вищій школі. Окреслено схему педагогічних засобів яка б дозволяла сформувати базис особистості майбутнього вчителя, розширити його ментальний досвід. Запропоновано спеціалізований курс, котрий допомагає мотивувати до формування інтелектуальної культури, підготувати до активної самоосвітньої діяльності, оптимізувати самовиявлення, творчого самовтілення в результатах своєї педагогічної праці.

Ключові слова: інтелект, інтелектуальна ініціатива, особистість.

Освещены проблемы формирования интеллектуальной инициативы будущих учителей филологических специальностей в процессе профессиональной подготовки. Учитывая научные позиции интеллектуальной инициативы, подано обобщенное представление о формировании интеллектуальной инициативы в высшей школе. Очерчено схему педагогических средств, которые могли бы сформировать базис личности будущего учителя, расширить его ментальный опыт. Предложено специализированный курс, который помогает мотивировать к формированию интеллектуальной культуры, подготовит к самообразованию, творческому самовоплощению в результатах своей педагогической работы.

Ключевые слова: интеллект, интеллектуальная инициатива, личность.

The problems of formation of intellectual initiative of the future teachers of philological disciplines in the process of training are covered. In consideration of the scientific positions of intellectual initiative, we gave a general idea of the formation of intellectual initiative in the higher school. We described a scheme of pedagogical means that could form the basis of personality of the future teacher and expand his mental experience. Motivate to the formation of intellectual culture, prepare to self-education, creative self-realization as the results of their teaching.

Keywords: intelligence, intellectual initiative, personality.